

Institut
pro křesťansko-demokratickou
politiku

Role programu 500+ v polské politice

Tomasz Ociepka

Ředitel analytického centra Klubu Jagiellonski

Obsah

1	Role programu 500+ v polské politice v letech 2015–2018	3
2	Ekonomické a sociální důsledky programu 500+	3
3	Politické důsledky programu 500+	4
4	Závěrem	5

Tento text vznikl ve spolupráci s Klubem Jagielloński z Krakova za podpory Polského institutu v Praze.

Institut pro křesťansko-demokratickou politiku a Konrad-Adenauer-Stiftung na sebe neberou žádnou odpovědnost za fakta či názory vyjádřené v této publikaci. Plná zodpovědnost leží na autorech publikace.

Všechna práva jsou vyhrazena. Není povoleno kopírovat, reprodukovat nebo znovu vydávat obsah této publikace s výjimkou osobní potřeby. Všechny ostatní formy vyžadují povolení vydavatele.

Institut pro křesťansko-demokratickou politiku, z.ú.

1 Role programu 500+ v polské politice v letech 2015–2018

Projekt Rodina 500 plus (hovorově program 500+) je v Polsku bezpochyby stěžejním sociálním projektem vlády Práva a spravedlnosti (PiS). Cílem tohoto textu je seznámit s ním a s jeho výsledky českého čtenáře. Pro pochopení, proč byl tento program natolik stěžejní změnou je nutné si uvědomit poměrně značné rozdíly v rozsahu sociálního zabezpečení v Česku a v Polsku po roce 1989. Polsko si po pádu komunismu zvolilo mnohém razantnější model ekonomické transformace, s důrazem na rychlost a efektivitu procesu spíše než zmírnění jeho dopadu na tzv. „běžného občana“. Princip „nutných obětí, které je třeba položit na oltáři transformace“ výrazně zasáhl i do oblasti rodinné politiky. Stačí říct, že až do roku 2013 byla v Polsku placená pouze mateřská dovolená v délce půl roku. Teprve tehdy druhá Tuskova vláda zavedla možnost prodloužit placené období o rodičovskou dovolenou – ovšem celkem maximálně na jeden rok.

Plán na zavedení pravidelného měsíčního přídatku ve výši 500 zlotých (cca 3000 korun) na druhé a také na každé další dítě v rodině se objevil v programu Práva a spravedlnosti v roce 2014. Stal se také hlavním slibem během kampaně před parlamentními volbami, které se konaly v říjnu 2015. V květnu téhož rok navíc proběhly také prezidentské volby a kandidát Práva a spravedlnosti na post hlavy státu Andrzej Duda během své kampaně zdůrazňoval, že zavedení programu 500+ podpoří. Tento předvolební slib již tehdy měl řadu kritiků: prý byl nezodpovědný z hlediska odpovědné správy rozpočtu státu.

Po vítězných volbách se vytvořila koaliční vláda Práva a spravedlnosti s premiérkou Beatou Szydłovou. K zavedení tohoto politického programu přistoupila prioritně. Již v únoru 2016 proto poslanecká sněmovna schválila Zákon o státní pomoci při výchově dětí. Tento text představuje právní základ pro výplatu dávek, jež o dva měsíce později začaly přicházet na konta oprávněných příjemců. Základní myšlenka zákona odpovídá předvolebnímu programu strany a předpokládá, že rodičům nebo pečovatelům bude vyplácena nezdaněná dávka ve výši 500 zł na každé druhé, třetí atd. dítě do 18 let věku. Příjmové omezení zavedeno nebylo, takže nárok na dávku vzniká bez ohledu na příjmy rodiny. Pro nejchudší rodiny byla navíc připravena výjimka. 500+ je jim vypláceno i na první dítě, z čehož je vidět, že opatření má dvojí povahu. Má zároveň demografické i sociální cíle.

2 Ekonomické a sociální důsledky programu 500+

Program se při startu nevyhnul kontroverzím. Část ekonomů poukazovala na rizika, která rozsáhlé výdaje představují pro veřejné finance. Varovali před nárůstem inflace a před faktem, že tak rozsáhlá výplata prostředků sice podpoří spotřebu, ale tento efekt bude pouze krátkodobý. Ti nejurputnější kritici varovali dokonce před scénářem „druhého Řecka“.

Postupně shromažďované údaje o výsledcích programu však tyto pesimistické předpovědi brzy vyvrátily. Program 500+ skokově snížil míru chudoby mezi dětmi. Podle Eurostatu jen v samotném roce 2017 klesl počet dětí ohrožených chudobou nebo sociálním vyloučením z 24,2 procent na 17,9 procent. Mnoha rodinám, jimž jejich dosavadní příjmy dovoľovaly uspokojit pouze základní potřeby a přežívat, umožnilo 500+ vyrazit na prázdniny nebo se zapojit do kulturního života. Zaznamenan byl také

zamýšlený demografický efekt. V roce 2016 se v Polsku narodilo 382 000 dětí, tedy o 13 000 více než v roce 2015. V roce 2017 dosáhl počet narozených dětí 402 000. Tyto hodnoty sice zdaleka nepostačují k tomu, aby Polsku zajistily obnovu populace. Je však přesto významné, že poprvé po mnoha letech se podařilo obrátit negativní demografický trend. Bylo by těžké nepřipsat tuto změnu programu 500+, jelikož se v případě tohoto nárůstu porodnosti jedná ve větší míře než v minulosti o děti narozené v pořadí jako druhé a další v rodině. Pozitivní sociální dopady programu nedoprovázelo zhoršení ekonomiky ani krize veřejných financí, naopak – Polsko patří mezi nejrychleji rostoucí ekonomiky Evropy, veřejný dluh poprvé v historii klesl a deficit celého sektoru veřejných financí je nejnižší od roku 1990. Základním faktorem ovlivňujícím tyto jevy je samozřejmě výrazná konjunktura, nikoli výplata sociálních dávek. Přesto se ale potvrzuje, jak silně byly obavy spojené se zavedením 500+ přehnané.

Společenská proměna, kterou iniciativa vlády Beaty Szydłové vyvolala, však nemá výhradně pozitivní aspekty. Od zahájení výplaty dávek z programu se nejméně 100 000 žen stáhlo z pracovního trhu. Přestaly si hledat zaměstnání, pokud byly nezaměstnané. Nebo zaměstnání opustily, pokud je do té doby měly. Samozřejmě to hodně vypovídá o kvalitě práce i výdělků, které mohly výše uvedené Polky očekávat, a samotný počet 100 000 osob není v měřítku celé pracující populace nijak veliký, přesto je však vzhledem k nízké účasti na trhu práce v Polsku znepokojivý. Pro českého čtenáře by mohlo být zajímavé, že zatímco nezaměstnanost dosahuje v obou našich zemích podobné úrovně, míra zaměstnanosti v poměru k populaci je v Polsku trvale o přibližně 10 % bodů nižší než v Česku a patří k nejnižším v Evropě.

3 Politické důsledky programu 500+

Program 500+ nepochybně představuje pro Právo a spravedlnost klíčový pilíř podpory ve veřejnosti. Úroveň se podle sociologických průzkumů blíží výsledkům voleb v roce 2015 a v současné době pasuje stranu Jarosława Kaczyńského do role favorita parlamentních voleb plánovaných na příští rok. A to navzdory řadě afér a krizí, které obraz strany poškodily a které ji pronásledují od okamžiku, kdy se před třemi lety ujala vlády. Finanční prostředky, k jejichž přesunu v rámci programu došlo, zajistily milionům voličů společenský vzestup a umožnily jim realizovat doposud nedostupné životní cíle. Voliči se také přesvědčili, že je možné, aby vítězná strana splnila své předvolební sliby: PiS svou předvolební kampaň nejdříve soustředil na myšlenku 500+. Po převzetí vlády tento slib dodrželi a zajistili rychlé zavedení programu, jehož souvislost s životy Poláků a Polek je velmi konkrétní.

Na rozdíl od z povahy věci abstraktní ústavní či zahraniční politiky znamená jednoduše to, že na bankovní účet dotyčným každý měsíc dorazí dávka ve výši 500 zł (případně 1000, 1500, 2000 zł nebo i více – v závislosti na počtu dětí). A konečně, poprvé za dlouho dobu bylo vidět skutečnou akceschopnost státu, který se prostřednictvím sociální politiky stal aktérem důležité změny. A to je nezanedbatelná věc jak vzhledem k relativně slabé tradici efektivity veřejných institucí v Polsku, tak vzhledem k povaze současné politiky, v níž omezení daná příslušností států k nadnárodním uskupením a globálně-korporativní charakter ekonomiky způsobují, že na vládě a na politicích v jednotlivých zemích záleží čím dál méně.

Kvůli sociálním úspěchům, které program 500+ zaznamenal, ho dnes nesmí zpochybnit žádné uskupení, pokud se nechce připravit o případné vítězství ve volbách. Je charakteristické, že kdykoli politici nejdůležitější opoziční strany, Občanské platformy (PO), o programu 500+ hovoří, uškodí tím sobě i své straně. Platforma byla při zavádění programu zpočátku dezorientovaná. Nebyla schopna vůči němu zaujmout jednoznačné stanovisko. Někdy prohlašovala, že 500+ zruší, vzápětí však vyzývala k jeho rozšíření i na první dítě. Zdá se, že v kampani k parlamentním volbám, která vypukne brzy po nejbližších volbách do Evropského parlamentu, bude Platforma k tomuto tématu jednoduše mlčet. Protože pokud jde o program 500+, je vnímána jako nevěrohodná. Není proto schopna vládnoucí PiS „přebít“ v nápadech na jeho vylepšení (např. rozšíření). Ohlásit plán na jeho zrušení by pak bylo sebevražedné.

Občanská platforma ostatně udělala chybu, když se ani nepokusila PiS předběhnout. Před volbami v roce 2015, kdy byla ještě u moci, mohla zkusit předložit Polákům podobnou nabídku. Vláda Donalda Tuska totiž připadla na dobu, kdy růst produktivity práce více než dvojnásobně převyšoval růst mezd, což většině Poláků nedovolovalo těžit v uspokojivé míře z ekonomické konjunktury (podíl mezd na hrubém domácím produktu patří v Polsku k nejnižším v Evropské unii). Jednoduše řečeno: Poláci v rozhlase a televizi poslouchali informace o skvělé kondici národní ekonomiky a přemýšleli, proč se to stále neprojevuje na stavu jejich peněženek („Pokud je tak dobře, proč je tak zle?“ zní populární polské rčení, které je mnohem starší než program 500+).

Z politologického hlediska je zajímavá ještě jedna otázka. Odpověď na ni by měla přinést nejbližší budoucnost.

Účast ve volbách se v Polsku trvale pohybuje kolem 50 %. Polovina obyvatel se voleb neúčastní. Zjevně je nepokládá za událost, která stojí za vynaloženou námahu. Obvykle se to vysvětluje tím, že voliči nevidí vztah mezi vlastním životem a politikou státu, který je neefektivní, vzdálený, „teoretický“ a nezajímá se o osud běžných občanů. Aktivizace přinejmenším části této obrovské skupiny a její proměna ve vlastní voliče je – nebo by přinejmenším měla být – „svatým grálem“ každé polské strany. Způsobí právě program 500+, který se dotkl tak široké skupiny obyvatel, že PiS získá podporu lidí, kteří se doposud voleb neúčastnili?

Můžeme opatrně formulovat hypotézu, že k tomu již částečně došlo – odkud by se totiž jinak brala vysoká podpora vládnoucí strany, která se udržuje od voleb v roce 2015 (a potvrdila se i v nedávných obecních volbách) navzdory tomu, že PiS odradil středové voliče konfliktní domácí i zahraniční politikou, polarizací společnosti, zpochybňováním ústavního pořádku nebo snahou převzít kontrolu nad justicí? Zdá se, že ztráty v oblasti středových voličů politická síla PiS kompenzovala apelem právě na doposud politicky neaktivní voliče.

4 Závěrem

Na závěr je třeba podotknout, že parlamentní levice v Polsku za bezmála třicet let, které uplynuly od pádu komunistického režimu, žádný redistribuční program podobný 500+ nezavedla ani nezkusila věrohodně navrhnout. Možná se tím také vysvětluje, proč v současném volebním období nezasedá v poslanecké sněmovně ani jedna strana, která se sama označuje za levicovou. Navíc to rozhodně

vznáší pochyby nad budoucností polské levice vůbec. Užijeme-li srovnání z oblasti fotbalu, pak sociální demokracie v Polsku prohrála s týmem pravice na vlastní straně hřiště. Nebyla totiž schopna zajistit pracujícím lidem lepší postavení. To se naopak povedlo Jarosławu Kaczyńskému a jeho straně PiS. O samotném PiS nám to zase říká, že toto uskupení se zapojilo do celosvětového trendu volného spojování konzervativních a sociálních témat coby faktorů, které ovlivňují širokou společenskou i volební podporu.
